

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับภาษาศาสนานั้นมีอยู่ ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ คือ ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาอันเนื่องมาจากการใช้ภาษาประการหนึ่ง และปัญหาความเสื่อมของศาสนาที่เกิดจากการไม่สามารถใช้ภาษาสื่อความกับคนในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพประการหนึ่ง จากการประยุกต์แนวความคิดเรื่อง เกมภาษาของวิกเตออร์ สไตน์ มาใช้เป็นกรอบในการศึกษา ตัวอย่างภาษาศาสนาของกลุ่มชาวโศก ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับปัญหาทางศาสนาทั้ง ๒ ประเด็นนี้คือ

๕.๑ ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนา

เนื่องจากสถาบันศาสนาเป็นโครงสร้างส่วนที่กระทำหน้าที่หลายอย่างในสังคม ความขัดแย้งทางศาสนาจึงอาจเกิดในหลายมิติขึ้นกับสาเหตุของความขัดแย้งนั้น เช่น หน้าที่ในศาสนาก่อให้เกิดความเชื่อมั่นของคนในสังคม เมื่อกลุ่มคน ๒ กลุ่มที่ยึดเหนี่ยวกันเป็นสังคมด้วย ความเชื่อทางศาสนา เกิดขัดแย้งกันขึ้นมาเพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจหรือการเมือง อันไม่ใช่สาเหตุทางศาสนา แต่หาพร้อมที่คนทั่วไปรับรู้ จะเห็นเป็นว่าศาสนิก ๒ กลุ่มนี้กำลังทะเลาะกัน เลยเข้าใจว่าเป็นเรื่องความขัดแย้งทางศาสนา เป็นต้น

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะจำกัดขอบเขตของการมองปัญหาความขัดแย้งจากในมิติด้าน ความเชื่อทางศาสนา ที่เกิดจากการเข้าใจความหมายของคำสอนหรือภาษาศาสนาแตกต่างกัน เท่านั้น โดยคาดหวังว่า ถ้ามุขมได้รู้จักธรรมชาติของความขัดแย้งในเรื่องนี้อย่างกระจ่างชัดแล้ว ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากการเข้าใจกันผิดเพราะเข้าใจความหมายของภาษาศาสนา ไม่ตรงกันก็จะมีลดน้อยลง แล้วศาสนิกที่อยู่ในศาสนาเดียวกัน หรือแม้แต่เป็นคนละศาสนา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน มีเจตนารมณ์อันบริสุทธิ์ที่จะทำประโยชน์เพื่อสันติสุขของมนุษยชาติ

เหมือนกัน จะได้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น ตลอดจนร่วมมือในการทำงานเพื่อสันติสุขของมนุษยชาติได้อย่าง สอดคล้อง สัมพันธ์กันต่อไป

จากการศึกษาตัวอย่างการใช้ภาษาศาสนาของชาวอโศกซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกับชาวพุทธกลุ่มอื่นนั้น พบว่า ความขัดแย้งดังกล่าวเกิดจากการใช้ภาษาภายใต้บริบทของเกมภาษาในระบวมทัศนที่ต่างกัน มีการใช้ศัพท์ คำเดียวกันสะกดเหมือนกัน ออกเสียงอย่างเดียวกัน แต่ใช้ในความหมายที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อต่างก็พูดถึงในคนละเรื่อง แต่เข้าใจว่าเป็นเรื่องเดียวกันเช่นนี้ ความขัดแย้งที่เกิดจากการเข้าใจผิดก็เกิดตามมา เนื่องจากต่างฝ่ายต่าง เกิดความรู้สึกว่าอีกฝ่ายเข้าใจความหมายของภาษาศาสนานั้นผิด และการสอนผิด ๆ ดังกล่าวจะเป็นการบ่อนทำลายศาสนาที่ตนศรัทธา เชื่อถือไว้อย่างสำคัญ ความรู้สึกนี้จึงมักจะนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง

ลักษณะของความขัดแย้งในกรณีเช่นนี้จะเกิดขึ้นกับคนในศาสนาเดียวกันที่ยึดถือลัทธิ นิกาย หรือสำนักทางความเชื่อคนละแบบ ทั้งนี้เพราะมีการใช้ภาษาศาสนาชุดเดียวกันในการสื่อความหมายคนละอย่าง หรือในกรณีของคนที่อยู่ต่างศาสนา แต่เอาศัพท์ในศาสนาอื่นมาใช้ภายใต้เกมภาษาในศาสนาของตน ก็อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งแบบนี้ได้เช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อคนที่อยู่ในศาสนานั้น ๆ เกิดความรู้สึกว่า อีกฝ่ายอธิบายความหมายของคำสอนทางศาสนาที่ตนนับถือผิด ก็มีแนวโน้มที่จะทำให้อคติคลิดออกไปไม่ได้ว่า นั้นเป็นความพยายามบิดเบือนคำสอนทางศาสนา เป็นแผนกลิ้นศาสนา หรือบ่อนทำลายศาสนาที่ตนนับถือด้วยวิธีการอันแยบยลของศาสนิกในศาสนาอื่น ความรู้สึกเช่นนี้จึงมักจะนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง ระหว่าง ศาสนิกต่างศาสนา

นอกจากนี้ในอีกกรณีหนึ่ง แม้จะเป็นคำสอนทางศาสนาที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน แต่เมื่อมีการใช้ภาษาคนละชุด ก็อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดคิดว่า นั้นเป็นคนละเรื่องกัน โดยสิ้นเชิง ซึ่งแม้ว่าในระดับของปรมาตมัจจะ ความเป็นจริง (reality) จะมีเพียงหนึ่งเดียว แต่ในระดับของโลกแห่งภาษาและความคิดที่เป็นสมมติสัจจะ ความเป็นจริง (truth) ไม่จำเป็นจะต้องมีเพียงหนึ่งเดียวเสมอไป ขึ้นกับบริบทของกาล-อวกาศในขณะนั้น ๆ การไม่

เข้าใจถึงกฎเกณฑ์ที่ควบคุมอยู่เบื้องหลัง ปรัชญาการมองการใช้ภาษาศาสนาเช่นนี้ จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางศาสนา เนื่องจากต่างก็เกิดความรู้สึกว่าคำสอนทางศาสนาที่ตนเข้าใจนั้นเป็นความจริง ส่วนคนอื่นที่พูดแตกต่างจากคำสอน หรือภาษาที่ตนเข้าใจนั้นเป็นความเท็จ

แต่การกล่าวเช่นนี้มีได้หมายความว่า มนุษย์เป็นเครื่องวัดทุกสรรพสิ่ง ใครเข้าใจความจริงอย่างไร ก็เป็นความจริงสำหรับผู้นั้นอย่างนั้น เพราะในที่สุดแล้วแม้มนุษย์จะมีวิธีอธิบายสิ่งจะความจริงด้วยภาษาที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของ เหตุปัจจัยในแต่ละมิติของกาล-อวกาศ แต่สิ่งจะความจริงก็ยังมีเพียงหนึ่งเดียว ฉะนั้น เมื่อมีผู้อธิบายความหมายของภาษาศาสนาแตกต่างจากที่ตนเข้าใจ จึงไม่ควรจะด่วนสรุปว่าการอธิบายนั้นจำเป็นจริงที่จะต้องเท็จ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นไปได้ว่า คำอธิบายนั้นอาจจะจริง

และ เนื่องจากความหมายของภาษาเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยบริบทของ เกมภาษา ซึ่งฝังตัวอยู่ภายใต้แบบวิถีชีวิตหนึ่ง ๆ เบื้องหลังความขัดแย้งทางศาสนาอันเนื่องมาจากปัญหาการใช้ภาษาคามนุษย์นี้ ส่วนหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับกรณีแบบวิถีชีวิตทางศาสนาที่แตกต่างกัน และขาดการมีปฏิสัมพันธ์ที่จะช่วยให้เข้าใจแบบวิถีชีวิตทางศาสนาของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างชัดเจน ในกรณีของความขัดแย้งระหว่างศาสนา การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนิกต่างศาสนา เพื่อช่วยลดความขัดแย้งรุนแรงในสังคม จึงไม่ใช่อยู่ที่การพยายามอธิบายคำสอนของศาสนาหนึ่ง เพื่อสร้างความเข้าใจภายใต้บริบทของ เกมภาษาในอีกศาสนาหนึ่ง เพราะวิธีการเช่นนี้อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดได้ตั้ง เหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ทว่าความเข้าใจกันจะเกิดขึ้นเมื่อมีการสร้างสถานการณ์ให้ศาสนิกต่างศาสนาได้มีโอกาสใช้ชีวิตร่วมกัน เพื่อจะได้เข้าใจความหมายของภาษาศาสนาจากจุดยืนของ เกมภาษาภายใต้แบบวิถีชีวิตของคนในศาสนาอื่น ๆ และจากการตระหนักถึงจุดมุ่งหมายของแบบวิถีชีวิตทางศาสนาที่มีร่วมกัน เช่น เป็นไปเพื่อความรักความเมตตา ความไม่เบียดเบียนกัน ความเสียสละ อุดหนุน ชัยชนะแข็ง ความสงบสุข ความซื่อสัตย์ ความไม่หลง เป็นทาสสิ่งเสพผิด และสิ่งฟุ้งเฟ้อต่าง ๆ ฯลฯ ความเข้าใจซึ่งกันและกันในระดับหนึ่งก็จะเกิดขึ้นตามมาเองโดยอัตโนมัติ เนื่องจากการขยายขอบเขตความ

เข้าใจจนก่อให้เกิดการใช้เกมภาษาเดียวกัน ภายใต้แบบวิถีชีวิตที่มีจุดหมายคล้ายคลึงกันหรือมีลักษณะร่วมกันในระดับหนึ่ง ฉะนั้น การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนิกต่างศาสนา ตามนัยแห่งของแนวความคิดนี้ จึงไม่ใช่อยู่ที่การพยายามสร้างระบบปรัชญาอันใหม่ที่จะเชื่อมโยงคำสอนทางศาสนาทุกศาสนาให้เป็นหนึ่งเดียวกัน แต่อยู่ที่การช่วยให้ศาสนิกแต่ละศาสนา ได้มีโอกาสเติบโตไปตามวิถีทางที่ตนเชื่อถือ ภายใต้แบบวิถีชีวิตทางศาสนาที่มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม

ส่วนกรณีของความขัดแย้งภายในศาสนาเดียวกัน เนื่องจากมีการเข้าใจความหมายของคำสอนทางศาสนาแตกต่างกันนั้น เกณฑ์ตัดสินที่จะเป็นข้อยุติสุดท้าย ก็คือการหันกลับไปพิจารณาถึงแบบวิถีชีวิตทางศาสนา ซึ่ง ศาสตราแต่ละท่านได้ประพจน์ไว้เป็นแบบอย่าง พฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติเช่นนี้ จะเป็นกรอบอ้างอิงที่มีปัญหาในการตีความน้อยที่สุดเท่าที่ภาษาของมนุษย์จะพึงทำความเข้าใจได้ สำหรับพุทธศาสนา คือและวินัยต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการประพฤติปฏิบัติของพุทธบริษัททั้งหลาย จึงนับเป็นศาสดาแทนตัวพระองค์ เป็นธรรมนุฎของศาสนา และเป็นแม่บทของการตีความคำสอนทั้งหมดให้อยู่ภายใต้ปริมณฑลเดียวกันในความเป็นพุทธศาสนานั้น

๕.๒ ปัญหาการใช้ภาษาสื่อความกับคนในสังคมปัจจุบัน

เมื่อมองการเปลี่ยนแปลงของศาสนาในประวัติศาสตร์จากระดัปลิงคหวงกว้าง จะเห็นว่าแม้สถาบันศาสนาจะมีหน้าที่สื่อสังคมหลายอย่าง - แต่ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า หน้าที่หลักของโครงสร้างทางสังคมส่วนนี้ที่จำเป็นต่อการอยู่รอดของระบบสังคม อันไม่มีโครงสร้างส่วนอื่นสามารถกระทำหน้าที่ทดแทน ก็คือบทบาทในการช่วยเหลือคนสติสังคม ให้ลดการบริโภคนสิ่งเกินจำเป็นหรือลดความต้องการส่วนเกินของชีวิตให้น้อยลง ขณะเดียวกับที่ไม่เกียจคร้านงอมืองอเท้า มีความขยันขันแข็งในการทำงาน ครั้นแสวงหาผลผลิตส่วนเกินมาได้ ก็รู้จักการเกื้อกูลเผื่อแผ่ให้ผู้อื่นมากกว่า คุยความรัก ความเมตตา ตลอดจนด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน

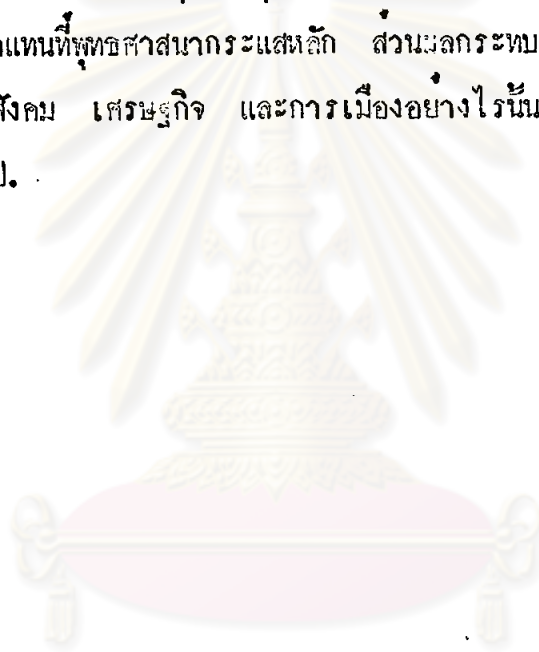

ทั้งนี้เพราะภายใต้สภาพของความเป็นจริง ที่ความต้องการของมนุษย์สามารถถูก กระตุ้นให้ขยายตัวไปได้อย่างไม่มีขอบเขตที่สิ้นสุด แต่มีความสามารถในการสร้างผลผลิตที่ จะตอบสนองความต้องการในขอบเขตจำกัด ถ้าภาคโครงสร้างส่วนที่จะมาช่วยเพื่อนสตีหรือ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง ช่วยยับยั้งการขยายตัวของความต้องการส่วนเกินเหล่านี้ ปัญหาใน สังคมของมนุษย์ก็มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นจนถึงจุดวิกฤติ เนื่องจากความขัดแย้งในการแย่งชิง ผลประโยชน์จะทวีความรุนแรง เข้มข้นขึ้น แปรผันเป็นสัดส่วนโดยตรงกับช่องว่างระหว่างอัตรา การขยายตัวของความต้องการ ที่เพิ่มขึ้นเร็วกว่าอัตราการขยายตัวของผลผลิตที่จะตอบสนอง ความต้องการนั้น

เมื่อระบบการใช้ภาษาศาสนาแบบหนึ่ง ๆ พยายามขึ้นจนกลายเป็นตัวอย่างหลักของ คำสอนทางศาสนาที่คนในสังคมยอมรับร่วมกัน แบบวิถีชีวิตทางศาสนาภายใต้กระบวนการของการอธิบายคำสอนทางศาสนานั้น ๆ ก็จะถูกปรับเปลี่ยนจนกลายเป็นสถาบันที่เป็นโครงสร้างส่วนหนึ่งของสังคม โดยอาจมีหน้าที่ต่อการดำรงอยู่ของระบบสังคมในหลายมิติ แต่เมื่อใดที่โครงสร้าง ทางสังคมส่วนนี้เริ่มละเลยต่อการกระทำหลักในด้านการเพื่อนสตีสังคม แล้วหันไปเน้นบทบาทที่ เป็นภาระกิจรอง เช่น บทบาทในค่านับองค์กรสังคมสงเคราะห์ เป็นแหล่งให้ความชอบ ชรรรมแก่ผู้มีอำนาจทางการเมือง เป็นองค์กรทางการศึกษา เป็นแหล่งทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ครั้นสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป และโครงสร้างส่วนอื่นของสังคมสามารถกระทำหน้าที่ ทดแทนโครงสร้างส่วนนี้ได้ก็ถือว่า บทบาทของศาสนาก็จะหมดคุณค่าความหมายต่อสังคม และ แบบวิถีชีวิตทางศาสนาที่เป็นแกนสารของสถาบันทางศาสนานั้น ก็จะเริ่มแปลกแยกจากแบบ วิถีชีวิตของคนในสังคม ในที่สุดภาษาที่ฝังตัวอยู่ภายใต้แบบวิถีชีวิตทางศาสนาถึงกล่าว ก็จะ เริ่มหมดความหมายไปด้วย จนดูเหมือนเป็นเรื่องไร้สาระ และไม่ปรากฏในตำแหน่งแห่งหน ที่มีคุณค่าความหมายภายใต้แบบวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นอีกต่อไป

ภายใต้การมองปัญหาเช่นนี้ แนวทางในการทำให้ภาษาศาสนาสามารถสื่อ ความหมาย และทำให้คำสอนทางศาสนามีคุณค่าต่อวิถีการดำเนินชีวิตในบริบทของมนุษย์สมัย ปัจจุบัน จึงไม่ใช่อยู่ที่เพียงการแสวงหาสำนวนโวหาร หรือคำอธิบายใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับ

ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ตลอดจนศิลปะการเทศนาสั่งสอนที่ถูกรับนิยมของคนในสังคมเท่านั้น แต่ที่สำคัญคือ ท้องหากระบวนการทัศน์ของการอธิบายคำสอนทางศาสนาใหม่ ที่จะนำไปสู่การกลับไปหาแบบวิถีชีวิตทางศาสนาดั้งเดิม อันจะช่วยเป็นศูนย์กลางให้ความต้องการส่วนเกินของคนในสังคมมีค่าน้อยลง ขณะที่มีความขยันขันแข็งในการทำงานไม่เกียจคร้านงอมืองอเท้า คุ้ม ซึ่งในท่ามกลางกระแสความพยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสถาบันพุทธศาสนา ในสังคมไทยปัจจุบัน ก็มีแนวโน้มที่กลุ่มชาวพุทธอโศก หรือคำสอนของสำนักสันติอโศก จะเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ที่มาแทนที่พุทธศาสนากระแสหลัก ส่วนผลกระทบของพุทธศาสนาในกระบวนการทัศน์นี้จะมีต่อมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างไรนั้น เป็นหัวข้อใหญ่อีกเรื่องหนึ่ง ที่ควรศึกษาวิจัยต่อไป.

ศูนย์วิทย์ทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย